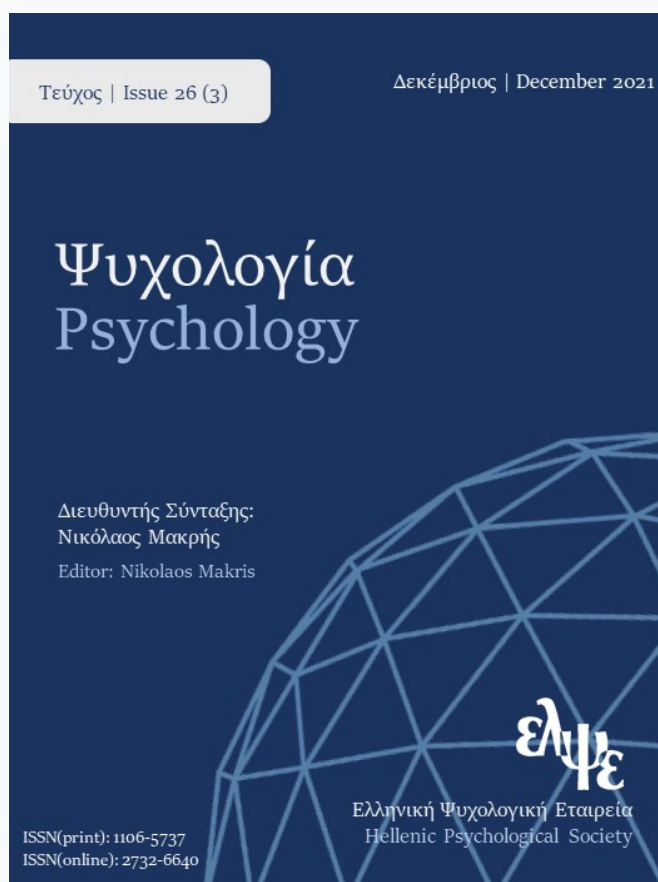

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 26, No 3 (2021)

Special Section: Psychological consequences of the COVID-19 pandemic

The impact of identity in the polyphasic representation of Covid-19 during quarantine

Anna Madoglou, Dimitris Kalamaras, Eleni Sinakou

doi: [10.12681/psy_hps.28860](https://doi.org/10.12681/psy_hps.28860)

Copyright © 2022, Άννα Μαντόγλου, Δημήτρης Καλαμαράς, Ελένη Σινάκου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Madoglou, A., Kalamaras, D., & Sinakou, E. (2022). The impact of identity in the polyphasic representation of Covid-19 during quarantine. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 26(3), 78–92. https://doi.org/10.12681/psy_hps.28860

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | RESEARCH PAPER

Πολυφασική αναπαράσταση της πανδημίας Covid-19 κατά την περίοδο της πρώτης καραντίνας (Μάρτιος-Μάιος 2020)

Άννα ΜΑΝΤΟΓΛΟΥ¹, Δημήτρης ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ¹, Ελένη ΣΙΝΑΚΟΥ¹

¹ Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ελλάδα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

γνωστική και συναισθηματική πολυφασία, κοινωνικές αναπαραστάσεις, κορωνοϊός (Covid-19)

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Άννα Μαντόγλου
Τμήμα Ψυχολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο,
Λεωφ. Συγγρού 136, 17671,
Αθήνα, Ελλάδα
email: madoglou@panteion.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο κορωνοϊός (Covid-19), ένα άγνωστο φαινόμενο, εισβάλλει στην καθημερινότητα των ανθρώπων και τους δημιουργεί την ανάγκη να το οικειοποιηθούν και να το επικοινωνήσουν. Αυτό συμβαίνει μέσω της κατασκευής μιας κοινωνικής αναπαράστασης, η οποία είναι πολυφασική. Η γνωστική πολυφασία συνίσταται στην ταυτόχρονη εμφάνιση αντιπαρατιθέμενων μορφών σκέψης, που χρησιμοποιούν τα κοινωνικά υποκείμενα (άτομα και ομάδες), με βάση την ταυτότητά τους και το εκάστοτε πλαίσιο, για την πρόσληψη, κατανόηση και ερμηνεία ενός αντικειμένου. Σύμφωνα με τον Moscovici (1991/2014), προτείνονται τέσσερις τρόποι σκέψης: επιστημονικός, ιδεολογικός, θρησκευτικός και μαγικός. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της αναπαράστασης του κορωνοϊού και των συναισθημάτων που προκάλεσε, ως προς την ταυτότητα των ερωτώμενων, σε συνθήκες καραντίνας. Στην έρευνα συμμετείχαν 1.560 άνδρες και γυναίκες, διαφόρων ηλικιών, κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, θρησκευτικότητας και πολιτικής αυτο-τοποθέτησης, που απάντησαν σε αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλάμβανε κλίμακες πολυφασίας και συναισθημάτων. Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε διαδικτυακά και απαντήθηκε κατά τη διάρκεια της καραντίνας. Στις κλίμακες της πολυφασίας και των συναισθημάτων πραγματοποιήθηκε Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση, η οποία ανέδειξε τρεις κύριους τρόπους σκέψης (μαγικό, θρησκευτικό, επιστημονικο-ιδεολογικό) και δύο κύρια συναισθήματα (αρνητικό, θετικό). Ένα Μοντέλο Δομικών Εξισώσεων που εφαρμόστηκε στα δεδομένα της έρευνας έδειξε ότι ο επιστημονικο-ιδεολογικός τρόπος σκέψης είναι ο κυρίαρχος και συσχετίζεται αρνητικά με τον θρησκευτικό και τον μαγικό, ενώ ο θρησκευτικός συσχετίζεται θετικά με τον μαγικό. Τα συναισθήματα εκφράζονται αμφίθυμα και ουδέτερα. Επίσης, αναδείχθηκε ο ρυθμιστικός ρόλος του φύλου, της ηλικίας, του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, της θρησκευτικότητας και της πολιτικής τοποθέτησης στην πολυφασική γνωστικο-συναισθηματική αναπαράσταση του κορωνοϊού.

Εισαγωγή

Ο ιός SARS-CoV-2, της οικογενείας των κορωνοϊών, έκανε την εμφάνισή του το Δεκέμβριο του 2019, στην επαρχία Χουμπέι της πόλης Γιουχάν της Κίνας. Σύντομα, άρχισε να εξαπλώνεται στον πληθυσμό με μεγάλη ταχύτητα μετάδοσης. Τα συμπτώματα της νέας αυτής ασθένειας, που χαρακτηρίστηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ.) ως Covid-19 (World Health Organization, 2020), δεν διαφέρουν από τα συμπτώματα της απλής γρίπης. Όλες οι χώρες έλαβαν αμέσως μέτρα πρόληψης και διαχείρισης του ιού, ο οποίος στις 11/03/2020 κηρύχθηκε ως πανδημία από τον Π.Ο.Υ. Στην Ελλάδα, στις 11 Μαρτίου 2020 έκλεισαν τα σχολεία και οι χώροι συγχρωτισμού, ενώ στις 22 Μαρτίου ανακοινώθηκε απαγόρευση κυκλοφορίας και επιβλήθηκε καθεστώς καραντίνας σε όλη τη χώρα. Ύστερα από δύο μήνες καραντίνας και με τη διατήρηση των κρουσμάτων σε

χαμηλά επίπεδα, στις 04 Μαΐου 2020 έγινε άρση της απαγόρευσης κυκλοφορίας, και σταδιακά άρχισαν να επανεκκινούν όσοι τομείς της χώρας είχαν προβεί σε παύση λειτουργίας.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της πολυφασικής γνωστικο-συναισθηματικής αναπαράστασης της πανδημίας Covid-19, κατά τη διάρκεια της πρώτης καραντίνας (Μάρτιος-Μάιος 2020), καθώς και της επίδρασης που ασκεί η ταυτότητα των κοινωνικών υποκειμένων (ατόμων ή/και ομάδων) στην κατασκευή της.

Θεωρητικό Υπόβαθρο

Κοινωνικές αναπαραστάσεις

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, που προτάθηκε από τον Moscovici (1961/1976), παραπέμπει στην πρακτική γνώση που κατασκευάζουν οι καθημερινοί άνθρωποι, οι «απλοϊκοί σοφοί» (Moscovici & Hewstone, 1984), όταν έρχονται αντιμέτωποι με καθετί καινούριο και ανοίκειο (Moscovici, 1984). Όταν ένα νέο κοινωνικό αντικείμενο εισβάλλει στην κοινωνική πραγματικότητα, όπως συμβαίνει με την πανδημία Covid-19, τα κοινωνικά υποκείμενα έχουν κίνητρο να εξοικειωθούν με αυτό, να μειώσουν το φόβο και την ανασφάλεια που τους δημιουργεί το άγνωστο, να το κατανοήσουν και να το επικοινωνήσουν. Η νόσος Covid-19 είναι ένα καινούριο και ανοίκειο φαινόμενο, το οποίο μάλιστα είναι απειλητικό για τη ζωή των ανθρώπων, οι οποίοι οδηγήθηκαν στην παραγωγή νέας γνώσης για την κατανόησή του. Αυτό συμβαίνει μέσω της κατασκευής μιας κοινωνικής αναπαράστασης, η οποία δείχνει πώς η επιστημονική γνώση, καθώς εξαπλώνεται μέσα στην κοινωνία, μεταμορφώνεται σε κοινή ή απλοϊκή γνώση, σ' έναν τρόπο σκέψης, μια επικοινωνιακή γλώσσα με καθημερινές πρακτικές (Moscovici, 1961/1976, 2001).

Σύμφωνα με τον Moscovici (1961/1976), το αναπαραστασιακό προϊόν εξαρτάται από δύο θεμελιώδεις διεργασίες, που μεσολαβούν για την κατασκευή του: την επικέντρωση και την αντικειμενοποίηση. Με την αντικειμενοποίηση, το άγνωστο και αφηρημένο αντικείμενο γίνεται συγκεκριμένο, ορατό και αποκτά υπόσταση, παρά τις όποιες απλοποιήσεις, συμπυκνώσεις, συγχωνεύσεις και σχηματοποιήσεις που βοηθούν στην επικοινωνία. Με την επικέντρωση το ανοίκειο αντικείμενο, για να γίνει κατανοητό και να αφομοιωθεί, συγκρίνεται με παλαιότερες γνώσεις. Με αυτόν τον τρόπο, οι νέες έννοιες προσαρμόζονται στις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές αναπαραστάσεις των ατόμων, τις οποίες αναδομούν, τους προσδίδουν νέο νόημα, με βάση τις εκάστοτε συνθήκες και τα επίκαιρα ενδιαφέροντά τους. Η αντικειμενοποίηση καθορίζει το περιεχόμενο της αναπαράστασης, ενώ η επικέντρωση ταυτοτικές διαφορές περιεχομένου. Ιδιαίτερα, για την επικέντρωση, ο Doise (1992) προτείνει τριών ειδών επικεντρώσεις: την ψυχολογική, την κοινωνιολογική και την κοινωνιοψυχολογική, συμπεριλαμβανοντας όλες τις διατάσεις της ατομικής και κοινωνικής ταυτότητας. Συγκεκριμένα, η ψυχολογική επικέντρωση συνδέεται με τα ατομικά χαρακτηριστικά, όπως ο χαρακτήρας, η ιδιοσυγκρασία ή η προσωπικότητα· η κοινωνιολογική επικέντρωση αφορά την κοινωνική θέση των ατόμων και τις υπαγωγές τους σε διάφορες ομάδες, όπως η ηλικία, το φύλο, το κοινωνικο-οικονομικό ή μορφωτικό τους επίπεδο· ενώ η κοινωνιο-ψυχολογική επικέντρωση παραπέμπει στο σύστημα πεποιθήσεων, αξιών και σε ιδεολογικές καταβολές, όπως η θρησκευτικότητα, οι πολιτικές πεποιθήσεις κ.ά. Η διεργασία της επικέντρωσης, επομένως, που συνδέεται με την ένταξη του άγνωστου σε κάτι ήδη γνωστό, εξαρτάται από την ταυτότητα των κοινωνικών υποκειμένων που κατασκευάζουν την κοινωνική αναπαράσταση (Breakwell, 2015· Moscovici, 1961/1976).

Το περιεχόμενο των κοινωνικών αναπαραστάσεων, σύμφωνα με τον Moscovici (1961/1976), καθορίζεται από τις ποιοτικές και ποσοτικές πληροφορίες που διαθέτουν τα κοινωνικά υποκείμενα για το αναπαραστασιακό αντικείμενο, από τη στάση τους απέναντι σ' αυτό (θυμικό στοιχείο), δηλαδή τα θετικά ή αρνητικά συναισθήματα που τους εγείρει, καθώς και από τον τρόπο που τα αναπαραστασιακά στοιχεία οργανώνονται με βάση τη σημασία τους.

Γνωστική πολυφασία

Από τις πρώτες μελέτες των κοινωνικών αναπαραστάσεων (Mosconici, 1961/1976) διαφάνηκε ότι η σκέψη του κοινού νου συχνά συμπεριλαμβάνει αναπαραστάσεις που φέρουν αντιπαραθετικές σημασίες. Η γνωστική πολυφασία (Mosconici, 1961/1976, 1991/2014), ως επέκταση της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων, περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο διαφορετικοί, πολύπλοκοι, ακόμη και αντικρουόμενοι, τρόποι σκέψης και συναισθήματα συνυπάρχουν και συμμετέχουν στην κατασκευή νοήματος, στην πρόσληψη, δηλαδή, και εξήγηση όσων συμβαίνουν στο περιβάλλον. Οι Provencher, Arthi, και Wagner (2012) υποστηρίζουν ότι η γνωστική πολυφασία υποδηλώνει τη δυναμική συνύπαρξη διαφορετικών τρόπων σκέψης εντός του ίδιου ατόμου, εντός της ίδιας ομάδας ή ακόμα εντός μιας ολόκληρης κοινωνίας, όταν έρχονται αντιμέτωποι με ένα κοινωνικό αντικείμενο. Τα άτομα ή οι ομάδες, σημειώνουν οι συγγραφείς, τείνουν να χρησιμοποιούν διαφορετικές λογικές, ανάλογα με την ιδιαίτερη συνθήκη στην οποία βρίσκονται και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους, σε σχέση με ένα τοπικά και χρονικά καθορισμένο πλαίσιο. Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τη Jonchelovitch (2007, 2008), στην ανθρώπινη σκέψη συνυπάρχουν διαφορετικές μορφές γνώσης (επιστήμη, θρησκεία, απλοϊκή γνώση, τέχνη κ.α.), που επιτρέπουν την προσαρμογή στο πλαίσιο, την έκφραση πολλαπλών ταυτοτήτων και την επικοινωνία διαφορετικών γνωστικών συστημάτων, ώστε να ικανοποιηθούν διαφορετικές ανάγκες, να ξεπεραστούν διάφορα εμπόδια και να επιτευχθούν διαφορετικοί στόχοι. Τα άτομα, οι ομάδες και οι κοινωνίες, με τον τρόπο αυτό, δύνανται να κατανοήσουν και να αξιοποιήσουν την πολυφωνία και την ποικιλομορφία που συναντάται παντού γύρω τους. Η ίδια συγγραφέας (Jonchelovitch, 2012), μελετώντας τη γνωστική πολυφασία υπό την οπτική της κοινωνικής μνήμης, αναφέρει ότι στις αναπαραστάσεις του παρελθόντος συμβιώνουν πολλές φωνές, αναφορές και τρόποι σκέψης. Αυτές οι πολυφασικές πηγές επιλέγονται ή απωθούνται από τα άτομα και τις ομάδες ανάλογα με τις ταυτοτικές ανάγκες και τις λειτουργίες που εκπληρώνουν στο παρόν.

Η γνωστική πολυφασία είναι αποτέλεσμα μιας περιορισμένης γνωστικής επεξεργασίας, όταν η λογική αιτιολόγηση φτάνει σε αδιέξοδο και οδηγούμαστε σε άλλους τρόπους σκέψης, οι οποίοι δεν θεωρούνται γνωστικά σφάλματα (Mosconici, 1991/2014), εφόσον εκφράζουν τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων, του πολιτισμικού πλαισίου και της ταυτότητας (Jonchelovitch & Priego-Hernandez, 2015· Wagner et al., 2000). Επίσης, επιτρέπουν στα κοινωνικά υποκείμενα να κατασκευάσουν νοήματα για να ανταποκριθούν σε μια πολύπλοκη καθημερινότητα σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων (Renedo & Jonchelovitch, 2007). Η πρακτική σκέψη του κοινού νου δεν είναι κατώτερη της επιστημονικής σκέψης του ειδήμονα, δεν είναι παράλογη, συναισθηματική, τυφλή και ελαττωματική (Jonchelovitch, 2007). Η γνωστική πολυφασία αποτελεί το αναπαραστασιακό ρεπερτόριο του ανθρώπου για έναν κοινωνικό κόσμο αυξανόμενης πολυπλοκότητας, ο οποίος απαιτεί ευέλικτες αντιδράσεις σε διαφορετικές περιστάσεις (Wagner et al., 2015).

Η γνωστική πολυφασία βοηθάει στην κατανόηση του τρόπου επικοινωνίας, της σκέψης και των συναισθημάτων, όταν τα κοινωνικά υποκείμενα βρίσκονται αντιμέτωπα με ένα άγνωστο αντικείμενο (Mosconici, 1961/1976), και εντοπίζεται στην συνύπαρξη διλημάτων και αντιφάσεων οποιασδήποτε φύσης (Renedo & Jonchelovitch, 2007). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Friling (2012), η γνωστική πολυφασία μπορεί να είναι εργαλείο της κοινής λογικής για την αντιμετώπιση ενός δυναμικού και πολύπλοκου κόσμου. Ο Mosconici (1991/2014) προτείνει τέσσερις τρόπους κατανόησης του κοινωνικού γίνεσθαι: τον επιστημονικό, τον ιδεολογικό, τον θρησκευτικό και τον μαγικό, χωρίς να ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχουν κι άλλοι. Ο ίδιος συγγραφέας ορίζει την γνωστική πολυφασία ως ένα συνεχές που στο ένα άκρο του υπάρχει ο ορθολογισμός, η λογική και η επιστήμη, ενώ στο άλλο, η υποκειμενικότητα, οι προκαταλήψεις και οι δεισιδαιμονίες. Μεταξύ των δύο άκρων συναντάται η ιδεολογία και η θρησκεία. Στο ένα άκρο, δηλαδή, έχουμε μια λογική προσέγγιση, πιστή μονάχα στις πληροφορίες και στις μεθόδους που την επικυρώνουν, στις αποδείξεις και στη δυνατότητα εξέλιξης, μέσω της επαλήθευσης και της κριτικής σκέψης, ενώ στο άλλο, υπάρχει έντονα το στοιχείο των υποκειμενικών πεποιθήσεων, προκαταλήψεων και δεισιδαιμονιών, η αδιαφορία για τεκμηριωμένα και αποδεδειγμένα γεγονότα,

η παροχή γρήγορων και κυρίως εξατομικευμένων απαντήσεων, που συνήθως στερούνται αποδείξεων. Ενδιάμεσα, συναντάται η ιδεολογία, που χαρακτηρίζεται από την άρνηση λάθους και την απουσία παραδοχής ήττας, τον δογματισμό, την αδυναμία επαλήθευσης των θεωριών και των πρακτικών της. Ο θρησκευτικός τρόπος σκέψης, διακατέχεται εξίσου από δογματισμό, με τους οπαδούς της κάθε θρησκείας να την αντιλαμβάνονται ως αλάνθαστη, χωρίς να υπάρχει κανένα περιθώριο συζήτησης, αμφισβήτησης ή διαφωνίας. Ο Θεός είναι αλάνθαστος, ενώ πιστοί, πρακτικές και τελετουργίες επιδέχονται περιθώριο λάθους. Έτσι, δημιουργείται μια γνωστική ασυμφωνία στον πιστό, ο οποίος προκειμένου να την επιλύσει εστιάζει σε υπερβολικό βαθμό στην αλάνθαστη υπόσταση της θρησκείας σε πνευματικό επίπεδο, παραβλέποντας τις αδυναμίες της σε πρακτικό επίπεδο.

Η πολυφασία, εκτός από το αναπαραστασιακό περιεχόμενο που κατασκευάζεται για ένα αντικείμενο, αφορά και τα συναισθήματα. Η Aikins (2012) μελετά τη συναισθηματική διάσταση των κοινωνικών αναπαραστάσεων και προτείνει τον όρο της γνωστικο-συναισθηματικής πολυφασίας. Όπως επισημαίνει, διαφορετικά συστήματα γνώσης (κοινή λογική, ιατρική, θρησκεία, παράδοση), πολύπλοκες ταυτότητες (συγγενής, γείτονας, θεραπευτής) και γνωστικο-συναισθηματικές διαδικασίες (σκέψη και συναισθήματα) παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή της νέας γνώσης. Η ίδια, προτείνει τα συναισθήματα και την αυτογνωσία ως θεμιτά συστήματα γνώσης. Ειδικότερα, αναφέρει ότι τα συναισθήματα μπορεί να διαδραματίσουν ρυθμιστικό ρόλο στην έκφραση, την ανάπτυξη και τον μετασχηματισμό της κοινωνικής γνώσης, της επικοινωνίας και της δράσης. Όσον αφορά την αυτογνωσία, επισημαίνει ότι ρυθμίζει τις επικοινωνιακές και συμπεριφοριστικές λειτουργίες της ετερογενούς κοινωνικής γνώσης, μέσω του γνωστικού ύφους του καθενός ή της συναισθηματικής του προδιάθεσης. Έτσι, διευκολύνει την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο το μη οικείο είτε απορροφάται είτε απορρίπτεται.

Η γνωστική και συναισθηματική πολυφασία δεν αφορά μόνο την ύπαρξη πολλαπλών διαφορετικών συστημάτων σκέψης και συναισθημάτων. Αναδुकνείει, ταυτόχρονα, τον πολυδιάστατο εαυτό ενός κοινωνικού υποκειμένου που διακατέχεται απο πολλαπλές ταυτότητες, καθώς είναι μέλος μιας ευρύτερης κοινωνίας, ανήκει σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (Deschamps & Doise, 1978), και κατέχει και πολλαπλά συστήματα γνώσης στα διάφορα περιβάλλοντα, τα οποία συνυπάρχουν εντός του. Η ταυτότητα είναι μια ρευστή διαδικασία, αλλάζει διαρκώς, στο βαθμό που τα κοινωνικά υποκείμενα διέρχονται από τα διάφορα προσφερόμενα πλαίσια αλληλεπίδρασης (Davies & Harré, 1990 · Gervais & Jonchelovitch, 1998 · Harré & Lagenhove, 1991 · Jonchelovitch & Priego-Hernandez, 2015), με αποτέλεσμα οι αναπαραστάσεις για τον κόσμο να καθορίζονται από τις ομάδες υπαγωγής του.

Προβληματισμός της παρούσας έρευνας

Σύμφωνα με τους Apostolidis, Santos και Kalampalikis (2020) η νόσος Covid-19 από ιατρικό αντικείμενο εξελίχθηκε σε κοινωνικό αντικείμενο, επηρεάζοντας σε πολλαπλά επίπεδα την καθημερινότητα. Οι δια ζώσης ανθρώπινες σχέσεις και επαφές περιορίζονται, εφαρμόζεται η πολιτική της «κοινωνικής αποστασιοποίησης» (Nerlich & Jaspal, 2021), πολλές εργασίες γίνονται εξ αποστάσεως με σκοπό να μειωθούν οι πιθανότητες μετάδοσης της νόσου. Η ασυνήθιστη αυτή «πολεμική, «πολυμορφική» και «συγκρουσιακή» (Apostolidis et al. 2020, σ. 3.2) συνθήκη δημιουργεί ρήγμα στην κανονικότητα των ανθρώπων, ένα αίσθημα αβεβαιότητας, άγχους και φόβου, οι οποίοι θα προσπαθήσουν να την δαμάσουν, να την «φιλοξενήσουν» (Kalampalikis & Haas, 2008, σ. 454). Η παρούσα μελέτη διερευνά τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίσταται και βιώνεται συναισθηματικά η πανδημία Covid-19, κατά την πρώτη καραντίνα του 2020 στην Ελλάδα. Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, της γνωστικο-συναισθηματικής πολυφασίας συμπεριλαμβανομένης, θα χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό του/των τρόπου/ων σκέψης και των συναισθημάτων που επιλέγονται για την οικειοποίηση του άγνωστου, μέχρι πρόσφατα, αυτού αντικειμένου. Συγκεκριμένα, θα διερευνηθούν διαστάσεις που πολυφασικού γνωστικο-συναισθηματικού αναπαραστασιακού περιεχομένου του Covid-19 (αντικειμενοποίηση). Επιπρόσθετα,

επειδή το συγκεκριμένο αντικείμενο είναι συγκρουσιακό και διακύβευμα αντιπαραθέσεων θα μελετήσουμε την επίδραση κοινωνιολογικών και κοινωνιοψυχολογικών ταυτοτικών επικεντρώσεων ως προς αυτό. Οι κοινωνιολογικές επικεντρώσεις συνδέονται με τις μεταβλητές του φύλου, της ηλικίας και του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου των συμμετεχόντων, ενώ οι κοινωνιοψυχολογικές αφορούν την πολιτική αυτοτοποθέτηση και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

Ιδιαίτερα για τις κοινωνιοψυχολογικές μεταβλητές, αυτές αφορούν διαστάσεις της πολιτικής και θρησκευτικής ταυτότητας των ατόμων. Αρχικά, η πολιτική ταυτότητα περιλαμβάνει τις πολιτικές πεποιθήσεις που εκφράζονται από έναν πολιτικό χώρο, τον οποίο ενστερνίζεται το άτομο. Σε αυτές τις πεποιθήσεις εντάσσονται στάσεις και συμπεριφορές απέναντι σε διάφορα κοινωνικοοικονομικά και εθνικά ζητήματα, αλλά και μια κοινή ιδεολογία για το κοινωνικό γίνεσθαι (Huddy, 2001). Η πολιτική ταυτότητα είτε στην επίσημη μορφή της, δηλαδή την ένταξη σε κάποιο κόμμα ή παράταξη, είτε στην πιο γενικευμένη μορφή της, δηλαδή την έκφραση κοινών πολιτικών αντιλήψεων και πρακτικών, έχει ως αποτέλεσμα τον σαφή διαχωρισμό μεταξύ των ομάδων (Greene, 1999) και την ενδο-ομαδική συνοχή των ατόμων με τις ίδιες πολιτικές πεποιθήσεις (Greene, 2004). Τα άτομα με κοινή πολιτική ταυτότητα μοιράζονται κοινές ιδέες, πεποιθήσεις και πρακτικές, με αποτέλεσμα να αυτοπροσδιορίζονται και να ταυτίζονται με τον πολιτικό χώρο στον οποίο εντάσσονται. Επιπλέον, οι διαφορές με τους υπόλοιπους πολιτικούς χώρους καθιστούν διακριτά τα όρια της ενδο-ομάδας με τις εξω-ομάδες, γεγονός που διαμορφώνει μια ξεκάθαρη σχέση σύγκρισης και σύγκρουσης μεταξύ των ομάδων (Greene, 1999). Παρομοίως, η θρησκευτική ταυτότητα του ατόμου αποτελεί μια ακόμη πτυχή της κοινωνικής του ταυτότητας και αφορά τις πεποιθήσεις και πρακτικές που εκφράζονται από μια θρησκευτική ομάδα ή θρησκεία, στην οποία εντάσσεται το άτομο. Το άτομο μέσω της υπαγωγής του σε μια θρησκευτική ομάδα κοινωνικοποιείται (King, 2003) και μοιράζεται κοινά στοιχεία, αντιλήψεις και εμπειρίες με όσους ενστερνίζονται τις ίδιες θρησκευτικές πεποιθήσεις (Hogg et al., 2010). Μάλιστα, όσο αυξάνεται ο βαθμός θρησκευτικότητας του ατόμου, τόσο μεγαλύτερη είναι η ταύτιση του με την ενδο-ομάδα και ο διαχωρισμός του από άλλες θρησκευτικές ομάδες (Ysseldyk et al., 2010). Όπως και η πολιτική ταυτότητα, έτσι και η θρησκευτική είναι προεξέχουσα, καθώς προτείνει έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο κατανόησης και βίωσης του κοινωνικού γίνεσθαι (Hogg, et al., 2010· Ysseldyk, et al., 2010). Στη γνωστική πολυφασία, όπως ήδη παρουσιάσαμε, ένας από τους τρόπους σκέψης της κοινωνικής πραγματικότητας είναι ο θρησκευτικός, ο οποίος χαρακτηρίζει κυρίως τους θρησκευόμενους, και ένας άλλος ο ιδεολογικο-πολιτικός (Mosconici, 1991/ 2014),

Μεθοδολογία

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 313 (20,1%) άνδρες και 1.247 (79,9%) γυναίκες (N=1560). Από τους συμμετέχοντες, 413 (26,5%) άτομα ήταν ηλικίας 18-24 ετών, 541 (34,7%) άτομα ηλικίας 25-34 ετών, 419 (26,9%) άτομα ηλικίας 35-44 ετών και 187 (12%) άτομα ηλικίας άνω των 45 ετών. Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν Έλληνες και απάντησαν σε ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο την περίοδο της καραντίνας. Το δείγμα είναι ευκαιριακό και απ'ότι προκύπτει υπερ-εκπροσωπούνται οι γυναίκες και υπο-εκπροσωπούνται τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Ιδιαίτερα για τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα, αυτό μπορεί να οφείλεται στη σχέση/ γνώση/ πρόσβασή τους στο διαδίκτυο.

Μετρήσεις

Η πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου αφορούσε στοιχεία που κατέγραφαν την ταυτότητα των συμμετεχόντων, όπως το φύλο, η ηλικία με προτεινόμενες ηλικιακές κατηγορίες, το μορφωτικό, επαγγελματικό και οικονομικό τους επίπεδο, η πολιτική αυτοτοποθέτησή τους, η θρησκεία και το επίπεδο θρησκευτικότητάς τους. Η δεύτερη ενότητα μετρούσε αναπαραστασιακά στοιχεία για τον Covid-19. Συγκεκριμένα, προτείνονται

δώδεκα προτάσεις που παραπέμπουν στους τέσσερις τρόπους σκέψης: Επιστημονικό (π.χ. «Ο Covid-19 είναι μία ασθένεια που μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο μέσω σταγονιδίων από το αναπνευστικό, όπως βήχα, φτέρνισμα, καταρροή»), Ιδεολογικό (π.χ. «Οι κοινωνικο-οικονομικά ισχυρές ομάδες έχουν λιγότερες πιθανότητες να προσβληθούν από τον Covid-19»), Θρησκευτικό (π.χ. «Οι άνθρωποι που έχουν πραγματική πίστη στο Θεό είναι προστατευμένοι από τον Covid-19»), και Μαγικό (π.χ. «Ο Covid-19 είναι ένα συνωμοτικό κατασκεύασμα για τον έλεγχο των ανθρώπων»), και οι συμμετέχοντες καλούνται να σημειώσουν σε μία πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους με καθεμία από αυτές. Επίσης, προτείνονται δώδεκα συναισθήματα (π.χ. χαρά, άγχος, πλήξη, φόβος, αισιοδοξία), για τα οποία οι συμμετέχοντες σημειώνουν το βαθμό που βιώνουν το καθένα από αυτά σε μία πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert, όπου 1=καθόλου και 5=πολύ. Τόσο οι προτάσεις όσο και τα συναισθήματα αντλήθηκαν από πιλοτικές διαδικτυακές συνεντεύξεις που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια της καραντίνας.

Διαδικασία

Αρχικά, έγινε μία πιλοτική έρευνα σε 30 άνδρες και γυναίκες διαφόρων ηλικιών, με στόχο τη δημιουργία κλειστού ερωτηματολογίου. Πραγματοποιήθηκαν σύντομες διαδικτυακές συνεντεύξεις σχετικά με τις απόψεις των ερωτώμενων για τον Covid-19 και τα συναισθήματά τους. Όλες οι ποιοτικά διαφορετικές απαντήσεις καταγράφηκαν και συμπεριλήφθηκαν σε κλειστό ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με τη χρήση της εφαρμογής Google Forms και χορηγήθηκε από τις 21/04/2020 έως τις 27/04/2020 ηλεκτρονικά. Πρόκειται για την εβδομάδα λίγο πριν την άρση της απαγόρευσης κυκλοφορίας, ύστερα από περίπου δύο μήνες αναγκαστικής καραντίνας. Για τη μεγαλύτερη δυνατή ποικιλομορφία του δείγματος το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε σε διάφορες ομάδες του Facebook, με απώτερο στόχο να είναι προσβάσιμο σε μεγάλο αριθμό ατόμων με διαφοροποιημένα ταυτοτικά χαρακτηριστικά.

Ταυτοτικές μεταβλητές

Το φύλο, η ηλικία και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των συμμετεχόντων συνδέονται με κοινωνιολογικές επικεντρώσεις, σύμφωνα με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, ενώ η πολιτική αυτοτοποθέτηση και η θρησκευτικότητα συναποτελούν κοινωνιοψυχολογικές επικεντρώσεις.

Κοινωνιολογικές μεταβλητές

Στις κοινωνιολογικές μεταβλητές, εκτός από την ηλικία και το φύλο, περιλαμβάνεται και το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς των συμμετεχόντων, το οποίο προκύπτει από το μορφωτικό, το επαγγελματικό και το οικονομικό τους επίπεδο. Όσο αφορά την ηλικία, προτείνονταν έξι ηλικιακές ομάδες (18-24, 25-34-35-44, 45-54, 55-64 και άνω των 65) και οι συμμετέχοντες σημείωναν την ομάδα στην οποία ανήκουν. Ιδιαίτερα για τις τρεις τελευταίες ομάδες, δεν υπήρξε μεγάλη συμμετοχή και για το λόγο αυτό συνενώθηκαν στην ομάδα άνω των 45 ετών. Το μορφωτικό επίπεδο κατηγοριοποιήθηκε σε χαμηλό, μεσαίο και υψηλό, με 222 συμμετέχοντες (14,2%) να έχουν ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, 293 (18,8%) να έχουν κάνει μεταλυκειακές σπουδές και 1.045 (67%) να έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια και ανώτατη εκπαίδευση. Το επαγγελματικό επίπεδο διαμορφώθηκε παρόμοια, με 595 συμμετέχοντες (38,1%) να ανήκουν σε χαμηλό επαγγελματικό επίπεδο (π.χ. ανεργία, οικιακά ή χειρωνακτικές εργασίες), 771 (49,4%) σε μεσαίο (π.χ. ιδιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι) και 194 (12,4%) σε υψηλό (π.χ. ελεύθεροι επαγγελματίες). Σχετικά με το οικονομικό επίπεδο, που αναφέρεται στο κατά πόσο οι συμμετέχοντες ανταπεξέρχονται οικονομικά με βάση το μηνιαίο τους εισόδημα, 414 άτομα (26,5%) ανέφεραν χαμηλό εισόδημα, 838 (53,7%) μεσαίο εισόδημα και 308 (19,7%) υψηλό. Στην συνέχεια, ο συνδυασμός των απαντήσεων στις τρεις προαναφερόμενες μεταβλητές οδήγησε σε μια κοινή 9τιμη κλίμακα τύπου Likert, όπου η τιμή 1 αντιστοιχεί στο χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και περιλαμβάνει τους ερωτώμενους που συνδυάζουν το χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο (έως απολυτήριο δημοτικού), με το

χαμηλότερο επαγγελματικό status (άνεργοι, φοιτητές, απασχολούμενοι με οικιακά) και το χαμηλότερο οικονομικό επίπεδο (όσους αντιμετωπίζουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις πολύ δύσκολα). Αντιθέτα, η τιμή 9 αντιστοιχεί στο ανώτατο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και περιλαμβάνει τους ερωτώμενους που συνδυάζουν το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, ασκούν επάγγελμα με υψηλό status και αντιμετωπίζουν πολύ εύκολα τις οικονομικές τους υποχρεώσεις. Ενδιάμεσα αυτών των τιμών εμφανίζονται οι υπόλοιποι συνδυασμοί των μεταβλητών εκπαιδευτικό επίπεδο, επάγγελμα και οικονομικό επίπεδο.

Κοινωνιοψυχολογικές μεταβλητές

Αναφορικά με την πολιτική αυτοτοποθέτηση των συμμετεχόντων, αυτή μετρήθηκε σε μία επταβάθμια κλίμακα τύπου Likert, όπου 1= Άκρα Αριστερά και 7= Άκρα Δεξιά (ΜΟ=3,53, ΤΑ=1,16). Η κλίμακα κωδικοποιήθηκε σε τρεις τιμές, με 672 (43,1%) άτομα να δηλώνουν προς την αριστερά, 615 (39,4%) άτομα προς στο κέντρο (ούτε δεξιά ούτε αριστερά) και 273 άτομα (17,5%) προς τη δεξιά. Ως προς τη θρησκευτική ταυτότητα των συμμετεχόντων, 1.022 (65,5%) άτομα δήλωσαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, ενώ 538 (34,5%) άτομα δήλωσαν άθρησκοι, άθεοι ή αγνωστικιστές. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν για το επίπεδο θρησκευτικότητας, το οποίο αφορούσε μόνο όσους δήλωσαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Η ερώτηση περιλάμβανε πρακτικές όπως πόσο συχνά εκκλησιάζονται, προσεύχονται, εξομολογούνται, νηστεύουν, κάνουν τον σταυρό τους, όταν περνούν έξω από κάποια εκκλησία, και συνεισφέρουν οικονομικά σε φιλανθρωπίες της εκκλησίας. Για την άθροιση των τιμών των κλιμάκων των προαναφερόμενων αυτών μεταβλητών σε ένα συνολικό score, εφαρμόστηκε η μεθοδολογία της «Συσσωρευτικής κλίμακας μέτρησης» του Guttman (Trochim, 2006).

Επεξεργασία των δεδομένων

Για τον έλεγχο των ερευνητικών υποθέσεων χρησιμοποιήθηκε ένα μοντέλο δομικών εξισώσεων (SEM), το οποίο ως σύζευξη δύο στατιστικών μεθόδων, της επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης και της πολλαπλής παλινδρόμησης, είναι κατάλληλο για να περιγράψει τις αιτιώδεις συσχετίσεις των κοινωνιολογικών και κοινωνιοψυχολογικών επικεντρώσεων με τις μεταβλητές των αναπαραστασιακών γνωστικών και συναισθηματικών στοιχείων για τον Covid-19. Η εφαρμογή του μοντέλου SEM στα δεδομένα του δείγματος έγινε με τη χρήση του στατιστικού λογισμικού AMOSv21, και στη συνέχεια ελέγχθηκε η εγκυρότητα των συντελεστών του. Το τελικό μοντέλο που προέκυψε εμφανίζει πολύ ικανοποιητική προσαρμογή στα εμπειρικά δεδομένα.

Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του μοντέλου SEM στα δεδομένα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1, όπου αποτυπώνονται σχηματικά οι τιμές των στατιστικά σημαντικών συντελεστών για τα δύο μέρη/συστατικά του τελικού μοντέλου SEM, δηλαδή το Μοντέλο Μέτρησης (Measurement Model) και το Δομικό Μοντέλο (Structural Model). Το μοντέλο μέτρησης, το οποίο κατ' ουσία είναι ένα μοντέλο επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης (CFA), περιγράφει τη γνωστική και συναισθηματική αναπαραστασιακή πολυφασία του Covid-19.

Η εφαρμογή του μοντέλου SEM στα δεδομένα του δείγματος έγινε με τη χρήση του στατιστικού λογισμικού AMOSv21 και πρώτα ελέγχθηκε η εγκυρότητα των συντελεστών του. Το τελικό μοντέλο που προέκυψε εμφανίζει πολύ ικανοποιητική προσαρμογή στα εμπειρικά δεδομένα, όπως φαίνεται από τα στοιχεία του Πίνακα 1, όπου παρουσιάζονται οι τιμές των δεικτών καλής προσαρμογής. Συγκεκριμένα, αν και ο X^2 έλεγχος καλής προσαρμογής υποδεικνύει μη ικανοποιητική προσαρμογή του μοντέλου ($X^2=689,341$, $p=0,000$), ωστόσο ο συγκεκριμένος έλεγχος επηρεάζεται από το μέγεθος του δείγματος, για αυτό υπολογίστηκαν επιπλέον και οι τιμές των υπολοίπων μέτρων καλής προσαρμογής¹ οι οποίες βρέθηκαν εντός των αποδεκτών ορίων (NFI=0,933,

¹ Τα μέτρα αυτά στηρίζονται στη σύγκριση του προτεινόμενου θεωρητικού μοντέλου με ένα πληρέστερο μοντέλο το ονομαζόμενο κορεσμένο μοντέλο (saturated model) ή με ένα ελλιπότερο το οποίο ονομάζεται μοντέλο ανεξαρτησίας (independent model). Το κορεσμένο μοντέλο περιέχει όλες τις δυνατές άμεσες, έμμεσες επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών στην

CFI=0,919, TLI=0,879, RMSEA=0,076). Συνεπώς, συμπεραίνεται ότι το μοντέλο SEM προσαρμόζεται ικανοποιητικά στα εμπειρικά δεδομένα.

Πίνακας 1

Έλεγχος καλής προσαρμογής του τελικού μοντέλου ανάλυσης διαδρομών

		X^2	β.ε.	Επίπεδο σημαντικότητας	$X^2/\beta.ε.$
X^2 έλεγχος καλής προσαρμογής		689,341	598	0.000	1,15
		NFI	CFI	TLI	RMSA
Συγκριτικοί Δείκτες Προσαρμογής	Τελικό μοντέλο	0,933	0,919	0,879	0,076
	Πλήρες Μοντέλο	1,000	1,000		
	Μοντέλο Ανεξαρτησίας	0,000	0,000	0,000	

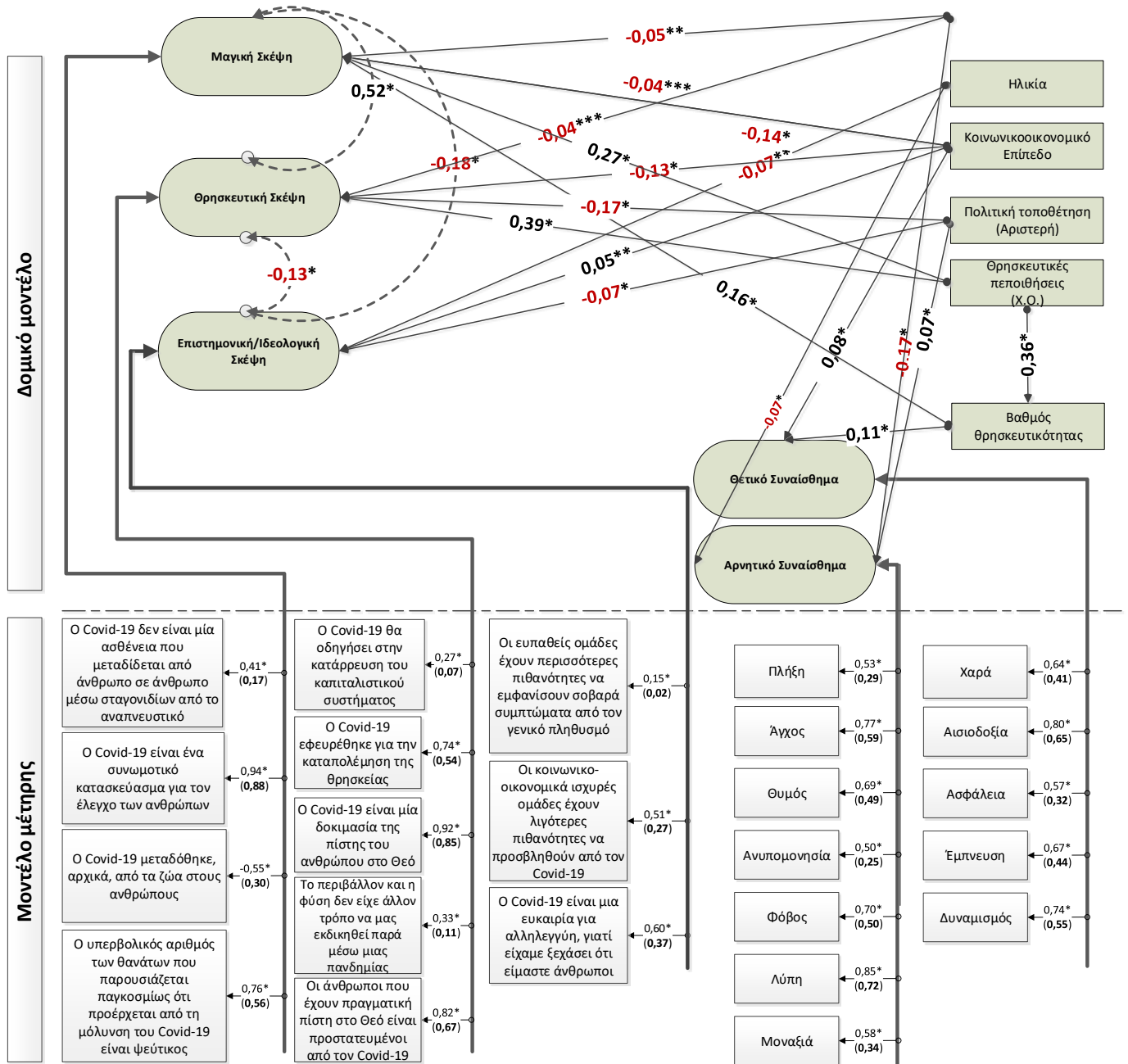
Στη συνέχεια, στο Διάγραμμα 1, αποτυπώνονται σχηματικά οι άμεσες και έμμεσες συσχετίσεις (διαδρομές) των ανεξάρτητων μεταβλητών με τις εξαρτημένες. Από την ανάγνωση του Διαγράμματος 1, φαίνεται ότι προέκυψαν τρεις τρόποι σκέψης και δύο κατηγορίες συναισθημάτων για τον Covid-19, που περιγράφονται παρακάτω.

Μαγική Σκέψη. Ο μαγικός τρόπος σκέψης για τον Covid-19 συντίθεται από τέσσερις προτάσεις. Η μεγαλύτερη επίδραση εντοπίζεται στις προτάσεις «Ο Covid-19 είναι ένα συνωμοτικό κατασκεύασμα για τον έλεγχο των ανθρώπων» ($b=0,94$, $R^2=0,88$) και «Ο υπερβολικός αριθμός των θανάτων που παρουσιάζεται παγκοσμίως ότι προέρχεται από τη μόλυνση του Covid-19 είναι ψεύτικος» ($b=0,76$, $R^2=0,56$). Με μικρότερη επίδραση συμμετέχουν οι προτάσεις «Ο Covid-19 δεν μεταδόθηκε, αρχικά, από τα ζώα στον άνθρωπο» ($b=0,55$, $R^2=0,30$) και «Ο Covid-19 δεν είναι μία ασθένεια που μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο μέσω σταγονιδίων από το αναπνευστικό» ($b=0,41$, $R^2=0,17$).

Θρησκευτική Σκέψη. Ο θρησκευτικός τρόπος σκέψης περιλαμβάνει πέντε προτάσεις. Η μεγαλύτερη επίδραση εντοπίζεται στην πρόταση «Ο Covid-19 είναι μία δοκιμασία της πίστης του ανθρώπου προς το Θεό» ($b=0,92$, $R^2=0,85$), καθώς και στις προτάσεις «Οι άνθρωποι που έχουν πραγματική πίστη στο Θεό είναι προστατευμένοι από τον Covid-19» ($b=0,82$, $R^2=0,67$) και «Ο Covid-19 εφευρέθηκε για την καταπολέμηση της θρησκείας» ($b=0,74$, $R^2=0,54$). Μικρότερη επίδραση ασκούν οι προτάσεις «Το περιβάλλον και η φύση δεν είχε άλλον τρόπο να μας εκδικηθεί, παρά μέσω μιας πανδημίας» ($b=0,33$, $R^2=0,11$) και «Ο Covid-19 θα οδηγήσει στην κατάρρευση του καπιταλιστικού συστήματος» ($b=0,27$, $R^2=0,07$).

Επιστημονική-Ιδεολογική Σκέψη. Τον επιστημονικο-ιδεολογικό τρόπο σκέψης συνθέτουν οι προτάσεις: «Ο Covid-19 είναι μια ευκαιρία για αλληλεγγύη, γιατί είχαμε ξεχάσει ότι είμαστε άνθρωποι» ($b=0,60$, $R^2=0,37$), «Οι κοινωνικοοικονομικά ισχυρές ομάδες έχουν λιγότερες πιθανότητες να προσβληθούν από τον Covid-19» ($b=0,51$, $R^2=0,27$), ενώ μικρότερη επίδραση έχει η πρόταση «Οι ευπαθείς ομάδες έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν σοβαρά συμπτώματα από τον γενικό πληθυσμό» ($b=0,15$, $R^2=0,02$).

εξαρτημένη μεταβλητή, γι' αυτό και θεωρείται ως το καταλληλότερο (ή το πληρέστερο δυνατό) μοντέλο. Το μοντέλο ανεξαρτησίας, αντίθετα, θεωρεί ότι όλες οι συσχετίσεις μεταξύ μεταβλητών είναι μηδενικές και, επομένως, το μοντέλο περιλαμβάνει μόνο το διάγραμμα των σταθερών όρων.

Διάγραμμα 1. Στατιστικά σημαντικοί παράγοντες του μοντέλου δομικών εξισώσεων

Από τους μέσους όρους των προτάσεων που συνθέτουν κάθε τρόπο σκέψης φαίνεται ότι ο επιστημονικο-ιδεολογικός (MO=3,24, TO=0,41) είναι κυρίαρχος, έπεται ο θρησκευτικός (MO=2,39, TA=0,51) και τελευταίος ο μαγικός (MO=2, TA=0,6). Επίσης, από την ανάγνωση του Διαγράμματος 1, προκύπτει ότι οι τρεις τρόποι σκέψης συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Ο θρησκευτικός τρόπος σκέψης αλληλεπιδρά θετικά με το μαγικό ($b=0.52, p<0.01$), ενώ ο επιστημονικός/ιδεολογικός τρόπος σκέψης αλληλοεπιδρά αρνητικά με τον θρησκευτικό ($b=-0.13, p<0.01$) και κυρίως με τον μαγικό τρόπο σκέψης ($b=-0.18, p<0.01$).

Όσο αφορά τα συναισθήματα που προκάλεσε ο Covid-19, αυτά ταξινομούνται στο αρνητικό και θετικό συναίσθημα. Το **αρνητικό συναίσθημα** συντίθεται κυρίως από τη «Λύπη» ($b=0,85, R^2=0,72$), το «Άγχος» ($b=0,77, R^2=0,59$), το «Φόβο» ($b=0,70, R^2=0,50$), το «Θυμό» ($b=0,69, R^2=0,49$) και τη «Μοναξιά» ($b=0,58, R^2=0,34$), τα οποία υπερίσχυαν της «Πλήξης» ($b=0,53, R^2=0,29$) και της «Ανυπομονησίας» ($b=0,50, R^2=0,25$). Το **θετικό συναίσθημα** διαμορφώθηκε κυρίως από την «Αισιοδοξία» ($b=0,80, R^2=0,65$), το «Δυναμισμό»

($b=0,74$, $R^2=0,55$) και την «Έμπνευση» ($b=0,67$, $R^2=0,44$). Λιγότερο φαίνεται να συνέβαλαν η «Χαρά» ($b=0,64$, $R^2=0,41$) και ακόμη λιγότερο η «Ασφάλεια» ($b=0,57$, $R^2=0,32$).

Από τον μέσο όρο του θετικού ($MO=2,89$, $TA=0,74$) και του αρνητικού ($MO=2,84$, $TA=0,85$) συναισθήματος προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες συναισθηματικά εκφράζονται με την ίδια μετριοπαθή ένταση.

Όσον αφορά τις επικεντρώσεις των κοινωνιολογικών μεταβλητών στη γνωστική και συναισθηματική αναπαράστασιακή πολυφασία του Covid-19, από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι το φύλο συσχετίζεται άμεσα και αρνητικά με τη μαγική ($b = -0.05$, $p < 0.05$) και τη θρησκευτική ($b = -0.04$, $p < 0.10$) σκέψη, υπό την έννοια ότι οι άνδρες είναι λιγότερο πιθανό να υιοθετήσουν θρησκευτική και μαγική σκέψη. Επιπλέον, το φύλο επιδρά θετικά στο αρνητικό συναίσθημα ($b=0,17$, $p<0.05$), με τους άνδρες να εκφράζουν περισσότερο αρνητικά συναισθήματα. Η ηλικία ασκεί αρνητική επίδραση στην επιστημονικο-ιδεολογική σκέψη ($b = -0.07$, $p < 0.05$) και θετική στο αρνητικό συναίσθημα ($b = -0.03$, $p < 0.10$). Τα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα προσλαμβάνουν τον Covid-19 με λιγότερο επιστημονικο-ιδεολογικό τρόπο σκέψης και παράλληλα εκφράζουν ένα πιο αρνητικό συναίσθημα. Τέλος, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο σχετίζεται αρνητικά τόσο με τη μαγική όσο και με τη θρησκευτική σκέψη ($b = -0.04$, $p < 0.001$ & $b = -0.13$, $p < 0.001$, αντίστοιχα) και θετικά με την επιστημονική/ιδεολογική ($b = 0.05$, $p < 0.05$). Συγκεκριμένα, τα άτομα υψηλότερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου διαμορφώνουν έναν λιγότερο ανορθολογικό (θρησκευτικό και μαγικό) και περισσότερο ορθολογικό (επιστημονικο-ιδεολογικό) τρόπο σκέψης. Επιπλέον, τα άτομα υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου δηλώνουν ότι εκφράζονται με θετικά συναισθήματα, όπως προκύπτει από τη θετική συσχέτιση της συγκεκριμένης μεταβλητής με το θετικό συναίσθημα ($b = 0.08$, $p < 0.05$).

Σχετικά με τις κοινωνιοψυχολογικές επικεντρώσεις, η πολιτική αυτοτοποθέτηση σχετίζεται αρνητικά τόσο με τη θρησκευτική ($b = -0.17$, $p < 0.05$) όσο και με την επιστημονικο-ιδεολογική σκέψη ($b = -0.07$, $p < 0.05$). Τα άτομα που πολιτικά αυτοτοποθετούνται προς την αριστερά τείνουν να διαμορφώνουν έναν λιγότερο θρησκευτικό και λιγότερο επιστημονικο-ιδεολογικό τρόπο σκέψης στην κατασκευή της αναπαράστασης του Covid-19 και να εκφράζονται περισσότερο από το αρνητικό συναίσθημα ($b = 0.07$, $p < 0.05$). Επίσης, φαίνεται ότι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις συνδέονται θετικά κυρίως με τη θρησκευτική σκέψη ($b = 0,39$, $p < 0.001$) και θετικά, αλλά σε μικρότερο βαθμό, με τη μαγική σκέψη ($b = 0,27$, $p < 0.001$). Όσοι δήλωσαν, δηλαδή, Χριστιανοί Ορθόδοξοι εκφράζονται κυρίως με το θρησκευτικό τρόπο σκέψης και δευτερευόντως με τον μαγικό. Επιπλέον, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, μέσω του υψηλού βαθμού θρησκευτικότητας ($b = 0,36$, $p < 0,001$), επιδρούν θετικά στη μαγική σκέψη ($b = 0.16$, $p < 0.01$), αλλά και στο θετικό συναίσθημα ($b = 0.11$, $p < 0.01$). Με άλλα λόγια, όσοι δήλωσαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι και εξέφρασαν υψηλό βαθμό θρησκευτικότητας εκφράζονται από το μαγικό τρόπο σκέψης και τα συναισθήματά τους είναι θετικά.

Συζήτηση

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της κοινωνικής αναπαράστασης του Covid-19 και η επίδραση της ταυτότητας των ερωτώμενων σε αυτή. Από τα ευρήματα της έρευνας φαίνεται ότι η κοινωνική αναπαράσταση του Covid-19 συνδέεται κυρίως με τον επιστημονικο-ιδεολογικό τρόπο σκέψης και δευτερευόντως με τον θρησκευτικό και τον μαγικό, με τον πρώτο να συσχετίζεται αρνητικά με τους άλλους δύο, οι οποίοι μεταξύ τους συσχετίζονται θετικά. Παρά το ότι ο επιστημονικός τρόπος σκέψης για την αναπαράσταση των φαινομένων κυριαρχεί στις δυτικές κοινωνίες, συχνά οι άνθρωποι ακολουθούν τον θρησκευτικό τρόπο σκέψης, ακόμη και τον μαγικό, ιδιαίτερα όταν έχουν να κατανοήσουν άγνωστα και ακραία φαινόμενα. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνουν οι Moscovici (1961/1976, 1991/2014) και Provencher, και al. (2012), συχνά βρίσκουμε απομεινάρια της παλαιάς γνώσης σε μοντέρνες κοινωνίες, ενώ οι Barmania και Reiss (2020) αναφέρουν ότι η Θρησκεία και η Επιστήμη μπορούν να συνεργάζονται για την αντιμετώπιση του Covid-19. Στην προκειμένη περίπτωση, όμως, η αρνητική συσχέτιση μεταξύ του επιστημονικού-ιδεολογικού τρόπου σκέψης με τον θρησκευτικό και τον μαγικό,

ενδεχομένως να ερμηνεύεται από τη θέση που διατηρεί ένα μέρος της θρησκευτικής κοινότητας, σύμφωνα με την οποία αμφισβητείται η ύπαρξη του ιού, αλλά και εάν υπάρχει, η δύναμη του Θεού και η ασφάλεια των θρησκευτικών πρακτικών απομακρύνουν τον κίνδυνο μόλυνσης. Σε αυτό συνηγορεί και η θεωρία της γνωστικής πολυφασίας, σύμφωνα με την οποία, ο θρησκευτικός τρόπος σκέψης προσφέρει στους υποστηρικτές του έναν αλάνθαστο τρόπο κατανόησης της κοινωνικής πραγματικότητας (Mosconici, 1991/2014). Από την άλλη, η θετική συσχέτιση μεταξύ του θρησκευτικού και του μαγικού τρόπου σκέψης ενδυναμώνει την υπόθεση της γνωστικής πολυφασίας. Θρησκευτικές και μαγικές εξηγήσεις χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα ως δικλείδα ασφαλείας για την κατανόηση του άγνωστου ιού Covid-19 και την επερχόμενη απειλή. Ο παραδοσιακός τρόπος σκέψης συνεπικουρεί τον επιστημονικό στην κατανόηση του ανοίκειου, όπως συμβαίνει με νέες καταστάσεις και φαινόμενα (Wagner et al., 2002).

Η συναισθηματική πολυφασία του Covid-19 εκφράζεται από την ύπαρξη ήπιων θετικών και αρνητικών συναισθημάτων. Η ύπαρξη αρνητικών συναισθημάτων επιβεβαιώνεται και από προηγούμενες έρευνες, που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια καθεστώτων καραντίνας λόγω επιδημιών, με το άγχος, το θυμό και το φόβο να είναι τα πιο σημαντικά (Cava et al., 2005 · DiGiovanni et al., 2005 · Jeong et al., 2016). Από την άλλη πλευρά, στα θετικά συναισθήματα, η αισιοδοξία, ο δυναμισμός και η έμπνευση είναι τα κυριότερα, με την έμπνευση να υποθέτουμε ότι δικαιολογείται από τον άπλετο χρόνο που είχαν όσοι ήταν σε αναστολή εργασίας, κατά τη διάρκεια της καραντίνας. Στην παρούσα έρευνα, όμως, τόσο τα αρνητικά όσο και τα θετικά συναισθήματα συνυπήρχαν αδιαφοροποίητα στους συμμετέχοντες, και, μάλιστα, σε ήπιο βαθμό. Η συναισθηματική αμφιθυμία δηλώνει την αμηχανία που επισυμβαίνει από την απρόσμενη και απειλητική κατάσταση, για την οποία οι συμμετέχοντες προσπαθούν να λάβουν γνώση, κυρίως μέσα από τα μέσα ενημέρωσης (Wagner, et al. 2002).

Όσο αφορά την επίδραση της ταυτότητας των συμμετεχόντων στη γνωστικο-συναισθηματική αναπαραστασιακή κατασκευή του Covid-19, από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι οι γυναίκες χρησιμοποιούν περισσότερο τη θρησκευτική και τη μαγική σκέψη για την κατασκευή της γνωστικής αναπαράστασης του Covid-19, η οποία τους διασφαλίζει ένα πιο θετικό συναίσθημα. Τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα, σε σχέση με τα νεότερης, σκέφτονται λιγότερο επιστημονικο-ιδεολογικά τον Covid-19 και εκφράζουν αρνητικό συναίσθημα. Οι συμμετέχοντες με υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, σε σχέση με το χαμηλότερο, σκέφτονται περισσότερο επιστημονικο-ιδεολογικά και λιγότερο μαγικά και θρησκευτικά, ενώ εκδηλώνουν πιο θετικό συναίσθημα, γεγονός που τεκμηριώνεται και από αντίστοιχη ερευνά, σύμφωνα με την οποία το υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο προσφέρει μεγαλύτερη δυνατότητα αντικειμενικής ενημέρωσης και οικονομική ευχέρεια στη διαχείριση κρίσιμων κοινωνικών περιόδων (Taylor et al., 2008).

Τα άτομα που πολιτικά αυτοτοποθετούνται προς την αριστερά, σε σχέση με εκείνους που αυτοτοποθετούνται προς τη δεξιά, κατασκευάζουν την αναπαράσταση του Covid-19 με λιγότερη θρησκευτική και επιστημονικο-ιδεολογική επιχειρηματολογία και εκφράζονται κυρίως από το αρνητικό συναίσθημα. Η πλειοψηφία της συγκεκριμένης ομάδας συμμετεχόντων δήλωσαν άθρησκοι, άθεοι ή αγνωστικιστές, γεγονός που αιτιολογεί και την μειωμένη θρησκευτική σκέψη. Εδώ, το πλαίσιο επιδρά, επίσης, στη σκέψη της συγκεκριμένης ομάδας συμμετεχόντων, δεδομένου ότι είναι αντίθετη προς το ιδεολογικο-πολιτικό σύστημα της παρούσας κυβέρνησης, και δεν υιοθετεί την επιστημονικο-ιδεολογική της επιχειρηματολογία. Η εργαλειοποίηση της επιστήμης αποτελεί το βασικό επιχείρημα για την πολυφασική αναπαράσταση των αριστερών, καθώς θεωρούν ότι και η επιστημονική γνώση χρησιμοποιήθηκε με πολύ συγκεκριμένους σκοπούς και όχι αντικειμενικά. Αντίστοιχη έρευνα έχει δείξει ότι σε περιόδους κρίσης, η κυβέρνηση και οι εταιρίες χρησιμοποιούν την επιστήμη προς όφελός τους και με στόχο να αποδεικνύουν στην κοινωνία την επιτυχή διαχείριση κοινωνικών φαινομένων (Egiltman et al., 2014). Οι φιλοκυβερνητικοί, αυτοί δηλαδή που αυτοτοποθετούνται προς τα δεξιά, χρησιμοποιούν περισσότερο την επιστημονικο-ιδεολογική και θρησκευτική σκέψη και εκφράζουν περισσότερο θετικό συναίσθημα, όπως ακριβώς διαδόθηκε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τους επίσημους εκπροσώπους της κυβέρνησης (Τσιόδρα και Χαρδαλιά), κατά τη διάρκεια της καραντίνας. Η εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση

συνοδεύεται από θετικό συναίσθημα. Το αποτέλεσμα αυτό ενδυναμώνεται από τα ευρήματα των Lalot, Abrams, και Travaglino (2020), σύμφωνα με τα οποία η υψηλή πολιτική εμπιστοσύνη μειώνει την αβεβαιότητα και οδηγεί σε μια πιο μετριοπαθή αντίληψη της απειλής από την πανδημία του COVID-19.

Οι χριστιανοί ορθόδοξοι κατασκευάζουν την αναπαραστασιακή τους γνώση κυρίως με θρησκευτική επιχειρηματολογία, αλλά αναγνωρίζουν και την ερμηνευτική αξία της μαγικής. Εξάλλου, όπως προείπαμε, αυτοί οι δύο τρόποι σκέψης συσχετίζονται θετικά, αναδεικνύοντας την γνωστική πολυφασία. Αυτό ενισχύεται και από το ότι οι χριστιανοί ορθόδοξοι, που εκφράζουν υψηλό βαθμό θρησκευτικότητας (θρησκευτικές πρακτικές), σκέφτονται περισσότερο μαγικά και τα συναισθήματά τους είναι θετικά. Τα ευρήματα αυτά ενισχύονται και από την έρευνα των Falade και Bauer (2018), όπου φάνηκε ότι οι Χριστιανοί, στη Νιγηρία, θεωρούν ότι η θρησκεία είναι πάντα σωστή και υπερτερεί της επιστήμης, ενώ ο μαγικός τρόπος σκέψης θεμελιώνεται λόγω της πίστης τους στο μαγικό, το πλασματικό, το μεταφυσικό που θα τους σώσει από τα δεινά που συναντούν στο δρόμο τους. Ο μαγικός τρόπος σκέψης, σύμφωνα με τον Moscovici, 1991/2014, επισυμβαίνει της ερμηνευτικής αποτυχίας των υπόλοιπων τρόπων σκέψης, παρέχοντας γρήγορα, εξατομικευμένα και χωρίς αποδείξεις αποτελέσματα.

Συνοψίζοντας, η αναπαράσταση του Covid-19 είναι γνωστικο-συναισθηματικά πολυφασική, με τον επιστημονικο-ιδεολογικό τρόπο σκέψης να υπερισχύει και να συσχετίζεται αρνητικά με τον θρησκευτικό και τον μαγικό, ενώ οι δύο τελευταίοι συσχετίζονται θετικά. Τα συναισθήματα είναι αμφίθυμα και ουδέτερα. Η γνώση που κατασκευάζεται για τον Covid-19 είναι συνυφασμένη με την ταυτότητα των συμμετεχόντων, τις διαφορετικές ομάδες με τις οποίες ταυτίζονται και με το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο. Να τονίσουμε ότι η διεξαγωγή της έρευνας έγινε κατά την περίοδο της πρώτης καραντίνας, όπου μπορούμε να υποθέσουμε ότι η αναπαράσταση του Covid-19 ήταν σε φάση ανάδυσης. Από τότε, έχει υπάρξει και δεύτερη καραντίνα (Νοέμβριος 2020-Μάιος 2021), με την ενδεχόμενη απειλή μιας τρίτης, και θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να επαναληφθεί η έρευνα για να εντοπίσουμε διαχρονικά την εξέλιξη των αντικειμενοποιήσεων και επικεντρώσεων στη φάση σταθεροποίησης της αναπαράστασης και αλλαγής της καθημερινότητας και των πρακτικών.

Βιβλιογραφία

- Aikins, A. D. G. (2012). Familiarising the Unfamiliar: Cognitive Polyphasia, Emotions and the Creation of Social Representations. *Papers on Social Representations*, 21, 7.1-7.28. <http://eprints.lse.ac.uk/48049/>
- Apostolidis, T., Santos, F., & Kalampalikis, N. (2020). Society against COVID-19: Challenges for the socio-genetic point of view of social representations. *Papers on Social Representations*, 29(2), 3.1-3.14.
- Barmania, S., & Reiss, M. J. (2020). Religion and Science in a Time of COVID-19: Allies or Adversaries? <https://blogs.scientificamerican.com/observations/religion-and-science-in-a-time-of-covid19/allies-or-adversaries/>
- Breakwell, G. M. (2015). Identity process theory. In G. Sammut, E. Andreouli, G. Gaskell, J. Valsiner (Eds), *The Cambridge Handbook of Social Representations* (pp. 250-268). Cambridge University Press.
- Cava, M.A., Fay, K.E., Beanlands, H.J., McCay, E.A. and Wignall, R. (2005). The experience of quarantine for individuals affected by SARS in Toronto. *Public Health Nursing*, 22, 398-406. <https://doi.org/10.1111/j.0737-1209.2005.220504.x>
- Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning -the Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43-63. https://www.academia.edu/1381030/Positioning_The_discursive_production_of_selves?from=cover_page
- Deschamps, J.-C., & Doise, W. (1978). Crossed category membership in intergroup relations. In H. Tajfel (Ed.). *Differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations* (pp. 141-158). Academic Press.

- DiGiovanni, C., Conley, J., Chiu, D., & Zaborski, J. (2005). Factors influencing compliance with quarantine in Toronto during the 2003 SARS outbreak. *Biosecur Bioterror*, 2, 265-272. <https://doi.org/10.1089/bsp.20.04.2.265>
- Doise, W. (1992). L'ancrage dans les études sur les représentations sociales. *Bulletin de Psychologie*, XLV(405), 189-195. <http://pascal-francis.inist.fr/vibad/index.php?action=getRecordDetail&idt=4416233>
- Egilman, D., Bird, T., & Lee, C. (2014). Dust diseases and the legacy of corporate manipulation of science and law. *International Journal of Occupational and Environmental Health*, 20(2), 115-125. <https://doi.org/10.1179/1077352514Z.000000000104>
- Falade, B. A., & Bauer, M. W. (2018). 'I have faith in science and in God': Common sense, cognitive polyphasia and attitudes to science in Nigeria. *Public Understanding of Science*, 27(1), 29-46. <https://doi.org/10.1177%2F0963662517690293>
- Friling, D. (2012). 'Having it all': cognitive polyphasia as preserving complex reality; the Israeli case. *Papers on Social Representations*, 21, 2.1-2.24. <http://www.psych.lse.ac.uk/psr/>
- Gervais, M. C., & Jovchelovitch, S. (1998). Health and identity: the case of the Chinese community in England. *Social Science Information*, 37(4), 709-729. <https://doi.org/10.1177%2F053901898037004008>
- Greene, S. (1999). Understanding party identification: A social identity approach. *Political Psychology*, 20, 393-403. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00150>
- Greene, S. (2004). Social identity theory and party identification. *Social Science Quarterly*, 85, 136-153. <https://doi.org/10.1111/j.0038-4941.2004.08501010.x>
- Hogg, M. A., Adelman, J. R., & Blagg, R. D. (2010). Religion in the face of uncertainty: An uncertainty-identity theory account of religiousness. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 72-83. <doi.org/10.1177/1088868309349692>
- Harré, R., & Lagenhove, L. V. (1991). Varieties of Positioning. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 21(4), 393-407. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1468-5914.1991.tb00203.x>
- Huddy, L. (2001). From social to political identity: A critical examination of social identity theory. *Political Psychology*, 22, 127-156. <https://doi.org/10.1111/0162895X.00230>
- Jeong, H., Yim, H. W., Song, Y. J., Ki, M., Min, J. A., Cho, J., & Chae, J. H. (2016). Mental health status of people isolated due to Middle East Respiratory Syndrome. *Epidemiology and health*, 38. <https://dx.doi.org/10.4178%2Fepih.e2016048>
- Jovchelovitch, S. (2007). *Knowledge in context: representations, community and culture*. Routledge.
- Jovchelovitch, S. (2008). The rehabilitation of common sense: Social representations, science and cognitive polyphasia. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38(4), 431-448. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00378.x>
- Jovchelovitch, S. (2012). Narrative, memory and social representations: a conversation between history and social psychology. *Integrative psychological and behavioral science*, 46 (4), 440-456. <https://doi.org/10.1007/s12124-012-9217-8>
- Jovchelovitch, S., & Priego-Hernandez, J. (2015). Cognitive polyphasia, knowledge encounters and public spheres. In Sammut, G., Andreouli, E., Gaskell, G. & Valsiner, J. (Eds), *The Cambridge Handbook of Social Representations* (pp 163-178). Clays, St. Ives plc.
- Kalampalikis, N., & Haas, V. (2008). More than a theory: a new map of social thought. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38(4), 449-459. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00381.x>
- King, P. E. (2003). Religion and identity: The role of ideological, social, and spiritual contexts. *Applied Developmental Science*, 7(3), 197-204. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0703_11
- Lalot, F., Abrams, D., & Travaglino, G. (2020). Aversion amplification in the emerging COVID -19 pandemic: The impact of political trust and subjective uncertainty on perceived threat. *Journal Of Community & Applied Social Psychology*, 31(2), 213-222. <https://doi.org/10.1002/casp.2490>
- Moscovici, S. (1961/1976). *La Psychanalyse son image et son public*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Moscovici, S. (1984). The Phenomenon of Social Representations. In R. M. Farr, & S. Moscovici (Eds.), *Social Representations* (pp. 3-69). UK Cambridge University Press.
- Moscovici, S. (1991/2014). The new magical thinking. *Public Understanding of science*, 23(7), 759-779. <https://doi.org/10.1177%2F0963662514537584>

- Moscovici, S. (2001). Why a theory of social representations? In K. Deaux & G. Philogène (Eds), *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions* (pp. 18-61). Blackwell.
- Moscovici, S., & Herwstone, M. (1984). De la science au sens commun. In S. Moscovici (Ed.), *Psychologie sociale* (pp. 539-566). Presses Universitaires de France.
- Nerlich, B., & Jaspal, R. (2021). Social representations of social distancing in response to COVID-19 in the UK media. *Current Sociology*. <https://doi.org/10.1177/0270011392121990030>
- Provencher, C., Arthi, & Wagner W. (2012). Cognitive Polyphasia: Introductory article. *Papers on Social Representations*, 21, 1.1 - 1.15. <https://psr.iscte-iul.pt/index.php/PSR/article/view/335>
- Renedo, A., & Jovchelovitch, S. (2007). Expert Knowledge, Cognitive Polyphasia and Health. *Journal of Health Psychology*, 12, 779-790. <https://doi.org/10.1177/02759105307080611>
- Taylor, M.R., Agho, K.E., Stevens, G.J., & Raphael, B. (2008). Factors influencing psychological distress during a disease epidemic: Data from Australia's first outbreak of equine influenza. *BMC Public Health* 8, 347. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-8-347>
- Trochim, W. (2006), *The Research Methods Knowledge Base* (2nd ed). Retrieved December 02, 2009. <http://www.socialresearchmethods.net/kb/.UniversityPress>
- Wagner, W., Duveen, G., Verma, J., & Themel, M. (2000). I have some faith and at the same time I don't believe – cognitive polyphasia and Cultural Change in India. *Journal of community & Applied Social Psychology*, 10, 301-314. [https://doi.org/10.1002/1099-1298\(200007/08\)10:4%3C301::AID-CASP585%3E3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/1099-1298(200007/08)10:4%3C301::AID-CASP585%3E3.0.CO;2-V)
- Wagner, W., Kronberger, N., & Seifert, F. (2002). Collective symbolic coping with new technology: Knowledge, images and public discourse. *British Journal of Social Psychology*, 41, 323-343. <https://doi.org/10.1348/014466602760344241>
- Wagner, W., Kello, K., & Howarth, C. (2015). “Are They Crazy?”: Social Representations, Conformism, and Behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(10), 1295-1299. <https://doi.org/10.1177/0022022115600269>.
- Ysseldyk, R., Matheson, K., & Anisman, H. (2010). Religiosity as identity: Toward an understanding of religion from a social identity perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 60-71. <https://doi.org/10.1177/1088868309349693>

The impact of identity in the polyphasic representation of Covid-19 during quarantine

Anna MADOGLOU¹, Dimitris KALAMARAS¹, Eleni SINAKOU¹

¹Department of Psychology, Panteion University, Athens, Greece

---

KEYWORDS

cognitive and emotional polyphasia, corona virus (Covid-19), social representations

---

CORRESPONDENCE

Anna Madoglou
Department of Psychology,
Panteion University,
Syngrou Avenue 136, 17671
Athens, Greece
email : madoglou@panteion.gr

ABSTRACT

Coronavirus (Covid-19), an unfamiliar phenomenon, invades in peoples' everyday life and creates the need to familiarize with it and communicate it. This occurs through the construction of a social representation, which is polyphasic. Cognitive polyphasia is defined as the coexistence of controversial ways of thinking, which are used by social subjects (people and groups), based on their social identity, for the perception, understanding, and interpretation of an object. According to Moscovici, four ways of thinking are suggested: science, ideology, religion, and magic. This study aims to examine the representation of Covid-19 and the emotions that were caused during the quarantine. Specifically, 1,560 men and women of different ages, socioeconomic level, religious and political beliefs took part at the study and answered to a questionnaire about cognitive polyphasia and emotions. The questionnaire was given online and was completed during the quarantine. The scales about cognitive polyphasia and emotions were analyzed by Exploratory Factor Analysis and the results showed three ways of thinking (scientific-ideological, religious and magical) and two emotions (negative and positive). A Structural Equation Model was used and showed that the scientific-ideological way of thinking is the main way and correlates negatively with the religious and the magical one, whereas the last two correlate positively. The emotions are ambiguous and neutral. Also, the regulatory role of sex, age, socioeconomic level, religious and political beliefs was highlighted.